

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2021 йил 10-сон

**У.СПЕНСЕР СОННЕТИДА ШАХС ХУСУСИЯТИНИНГ ГУЛЛАР БИЛАН
ИФОДАЛАНИШИ**

Жалилова Зарнигор, ўқитувчи
Бухоро давлат университети

***Аннотация:** Гул номларини тил – адабиёт – таржима йўналишида қиёсий ўрганиш ономастика соҳасининг янги замонавий илмий-назарий ва амалий йўналишларини белгилашга хизмат қилиши билан аҳамиятлидир. Шунинг учун жаҳон адабиётшунослигида ҳам гуллар образининг рамзий, метафорик ифодаси асосида шакланган фитопоэтонимларга қизиқиш катта.*

***Калит сўзлар:** гул номлари, тил ва адабиёт, таржима, ономастика, образ, рамз, ифода.*

ВЫРАЖЕНИЕ ЧЕРТЫ ЛИЧНОСТИ В СОНЕТЕ У.СПЕНСЕРА С ЦВЕТАМИ

Джалилова Зарнигор, преподаватель
Бухарский государственный университет

***Аннотация:** сравнительное изучение названий цветов в направлении язык-литература-перевод значимо тем, что служит определению новых современных научно-теоретических и практических направлений в области ономастики. Поэтому в мировой литературе тоже наблюдается большой интерес к фитопоэтонимам, образованным на основе символического, метафорического выражения образа цветов.*

***Ключевые слова:** названия цветов, язык и литература, перевод, ономастика, образ, символ, выражение.*

**THE EXPRESSION OF A PERSONALITY TRAIT IN A SONNET BY U.SPENCER WITH
FLOWERS**

Jalilova Zarnigor, teacher
Bukhara State University

***Abstract:** The comparative study of the names of flowers in the direction of language-literature-translation is significant because it serves to define new modern scientific, theoretical and practical directions in the field of onomastics. Therefore, in the world literature, there is also a great interest in phytopoetonyms formed on the basis of a symbolic, metaphorical expression of the image of flowers.*

***Keywords:** flower names, language and literature, translation, onomastics, image, symbol, expression.*

Манбаларда гуллар чиройи ва хушбўй таровати билан “ер юлдузлари” ёки “фаришталар алифбоси” деб аталиши кўрсатилган.[1] Бу борада яна Ҳоуитнинг “Оламда яратилган кичик мавжудотлар орасида гуллар Яратувчининг гўзаллик, нозиклик ва қувончни севишини исботловчи ёрқин далилдир” деган фикри ҳам алоҳида эътиборни тортади.[2]

Франсис С.Осгуд, Жон Ингрэм, Ф.Ҳ.Ҳалме кабиларнинг китобларида инглиз шеърлятида гулларнинг ишлатилиши ва гуллар символикаси ҳақида қизиқарли маълумотлар келтирилган.[3] Бадиий адабиётда гулнинг ранги, сони, ҳиди, униш вақти ва

ўрни қабила шоирнинг бевосита гул орқали ифода этмоқчи бўлган фикри маъносига таъсир кўрсатади. Жумладан, гуллар марҳумлар образига нисбатан қўлланса жуфт, тириклар учун эса тоқ маънода талқин қилинади. Негаки, марҳумлар билан боғлиқ урф-одатларда уларнинг зиёратига жуфт сонда гуллар олиб бориш ёки қабри бошига экиладиган гулларнинг ҳам жуфт бўлишига диққат қаратиш ўзига хос расмга айланган. Масалан, ўзбек халқ мотам кўшиқларининг бирида шундай қўланади:

Оқ гул билан қизил гул

Ерда ётса майлими?

Эсизгина йипит-қиз

Гўрда ётса майлими?

Ушбу кўшиқда оқ гул – йипит, қизил гул – қиз тимсолига ишора қилинаётганини англаш қийин эмас. Бунга кўшиқнинг учинчи мисрасида келтирилган йипит-қиз образи ёрқин далилдир. Демак, кўшиқда оқ гул – йипит; қизил гул – қиз образлари ўзаро параллел сифатида олинган. Яна қабрда жуфт гул борлиги тушунчасига ишора қилинган. Гулларнинг рангига кўра йипит ва қизга ишора қилиши эса гендерлик моҳиятига ҳам эгалитидан далолат бермоқда. Шеърятда гуллар маълум маънони ифодалаш учун қўлланилар экан, бунда ҳар бир халқнинг маданияти, тарихи, географик жойлашуви жиҳатидан гулларга муносабати намоён бўлади. Бундай ҳолатни XVI аср инглиз адабиётининг таниқли вакилларида бири Уильям Спенсернинг шеърлари мисолида ҳам кузатиш мумкин. Жумладан, шоир инсоннинг ташқи кўриниши ва ички хиссиётларини ифодалаш учун гулларнинг рамзий-тимсолий маъноларидан моҳирона фойдалангани кўзга ташланади. Бунга шоирнинг “Amoretti” соннетларида, “Epithalamion” va “The Faerie Queen” асарларида кўплаб мисоллар учрайди. Уильям Спенсернинг “Аморетти” соннетлари пайдо бўлишига рафиқаси Элизабет Бойлега бўлган самимий муҳаббати асос бўлгани айтилади. К.Жонсоннинг фикрича, Данте ва Петрарх ижодидаги каби Спенсер соннетларида ҳам эҳтиросли муҳаббат ўзликни англаш воситаси бўлиб хизмат қилган.[4] Спенсер соннетларининг ўзига хос хусусиятларидан яна бири шундаки, унда шоир яшаган замон руҳига мос юқори табақа вакиллари, амалдорлар, ришар ва зодагонларнинг оиласи бўлса-да, яна кимдидир севиб қолиши, аммо унинг висолига эриша олмай чеккан изтироблари эмас, балки ижтимоий ҳолати ва мавқеидан қатъий назар инсонлар ўртасида юз бериши мумкин бўлган ҳақиқий оташин муҳаббат, висолга эришиш завқи ва шукҳи талқин топган. Шоир ўз севгилисига эришиб, суюкли маҳбубаси билан қовушган лирик қаҳрамоннинг бахтини тараннум этади.

Спенсер ўз маъшуқасини таърифлар экан, унинг ҳатто гуллардан-да гўзал ва нозиклигини таъкидлайди. Жумладан, шоир “Аморетти” (“Amoretti”, яъни италянча “кичик муҳаббат изхори шеърлари”)нинг 64-соннегида лирик қаҳрамон тилидан гўзал ёрнинг лаби, кўзи, қоши, бўйни ва кўксини ифор таратаётган турли гулларга қиёслаб, шундай ёзади:

Coming to kiss her lips, (such grace I found)

Me seemed I smelt a garden of sweet flowers:

Her lips did smell like unto Gillyflowers.[5]

“Бриттаника энциклопедияси”да “any of several scented flowering plants, especially the carnation, or clove pink (*Dianthus caryophyllus*). However, the gillyflower of Chaucer, Spenser, and Shakespeare was the carnation. деб, яъни “gillyflower” атамаси хушбўй гулладиган ўсимликлар оиласига нисбатан қўлланиши, бироқ Жефри Чосер, Уильям

Шекспир, Эдмонд Спенсер даврида “gillyflower” чиннигуллар оиласига мансуб гул турини атаб келгани ҳамда “samation” сўзи билан синоним ҳолда ишлатилганига изоҳ бериб ўтилган.[6]

Айтилишича, у милoddан аввалги 55-йилда рим аскарларининг оёқ кийимига ёпишган лойлар орқали Англияга келиб қолган. Аниқроғи, ушбу гулнинг лойга ёпишган уруғлари шу тариқа бир жойдан бошқа жойга кўчган. Шунинг учун гул номи ҳам турлича талаффузларга эга. Масалан, инглиз ижодкори Жеффри Чосер уни “gylofre” деб атаган бўлса, француз ижодкорлари тилида “gïrofle” шаклида қўлланиши кузатилади. Аммо барчаси лотин тилидаги “clove” – тропик дарахтнинг ёқимли ҳиди сабабли қурутилиб, зиравор сифатида овқатларга ишлатиладиган хушбўй гулғунчасини англлатувчи “Caryophyllis” сўзидан келиб чиққан. Ундан яна хушбўй ўткир хидга эгаллиги боис вино тайёрлашда ҳам фойдаланилган. Шунга кўра “sops in vine” деган номни қозонган.

Спенсер ўз севгилисини таърифлар экан, қизнинг лабларини бевосита шу маст қилувчи ёқимли хидли гулғунчага қиёслайди. Шоирнинг ёр лабларини айнан “gillyflower” (чиннигул) билан тенглаштиришига эса ушбу гулнинг “бахт” ва “абадий севги” рамзий маъноларини англатиши асос бўлгандир. Лекин Сюзи Кенейл чиннигулнинг поклик, чексиз гўзаллик ва ҳаётсеварлик маъноларини ҳам ифодалашини таъкидлайди.

Спенсер муҳаббат ва бахт ҳақидаги фикрларини рафиқаси Элизабет Бойлега бағишланган соннетларида ифода этаркан, ўз суюқлисининг севгисини қозонишга муваффақ бахт ҳиссини нечоғлик туйганини, ҳаёти ва тақдиридан қанчалик завқланганини билдиради.

Her ruddy cheekes, like unto Roses red:
Her snowy brows like budded Bellamoures.
Her lovely eyes like Pinks but newly spread,
Her goodly bosom like a Strawberry bed,

Келтирилган сатрларнинг биринчисида Спенсер ўз севгилиси ёноқларини қизил тусли атиргулга қиёслаган. Ўхшатишда ишлатилган қўшалоқ концептлардан бири изоҳланувчи (cheeks – ёноқлар) бўлса, иккинчиси изоҳловчи (roses red – қизил атиргул) бўлиб, асосий маъно аниқловчи орқали кучайтирилган. Гуллар маликаси сифатида талқин қилинадиган атиргул образи инглиз маданияти ва адабиётида ҳам муҳим ўринга эга. XVI аср инглиз адабиётида инсон лабларининг ранги ҳамда жаҳл ёки уятдан қизарган ёноқларнинг туси кўпинча атиргулга ўхшатилишини кўриш мумкин. Худди шу маъноларда биргина Шекспирнинг ўзи атиргулни камида 70 марта драма ва соннетларида қўлагани айтилади.

Келтирилган банднинг “Her snowy brows like budded Bellamoures” (Таржимаси: “Унинг қордек пахмоқ қошлари Беламур куртагидек”) иккинчи сатридаги “Bellamoure” ҳам гул номи бўлиб, Спенсер уни “Faerie Queen” асаридаги қаҳрамон учун ном сифатида қўлаган.

“Коллинс” номи инглиз тили изоҳли луғатига қаралса, унда “a beloved person” – “суюкли киши” деган бирикма изоҳи учрайди. Лекин баъзи манбаларда “Bellamoure” номаълум гул номи экани айтилган. Аслида бу сўз француз тилидан келиб чиққан бўлиб, “гўзал севги” деган маънони англатади. Қошлар (“brows”) “budded” сўзи билан ифода қилинади. Демак, “Bellamoure” сўзидан олдин келган “bud” сўзи орқали “гулдай қошлар”

тушунчасини англаш мумкин. Қолаверса, “Merrim-Webster” луғатида ҳам “to produce buds, an incompletely opened flower”, яъни “қуртак очмоқ, гулламоқ” иборалари изоҳланган. Ушбу изоҳларга таяниб, шунинг англаш мумкинлиги, Спенсер севгилиси қошларини қуртаклаётган Беламур гулига қиёслаш асосида ёр қошларининг майин ва нозиклигига урғу берган.

XIV аср ўзбек мумтоз адабиётида нома жанрининг асосчиси Хоразмиёнинг “Муҳаббатнома” асаридан келтирилган ушбу мисраларда нарғис кўзни, новак (камон ўқи) эса киприк тимсолини ифодалаб келган. Маъшуқа чехраси (юзи) чечак (гул), арғувон (қизил гул)га ўхшатишган. Лекин қошу кипригини бараварликда бинафшага ўхшатиш Навоий ижодига хослиги билан эътиборни тортади. Яъни шоир бирданга ёрнинг икки аъзоси – қошу кипригини гул тимсоли билан ифода этмоқда. Маълумотларга кўра, бинафша (гунафша) – гунафшадошларга мансуб, кўп йиллик ўтсимон ўсимлик, экиладиган гул бўлиб, унинг ёввойи ва маданий 500га яқин тури мавжуд. Эрта баҳорда очилади. Пояси ер банирлаб ўсади. Гуллари йирик. Тўқ сафсар, оқ, сариқ, ҳаворанг, хушбўй хидли. Бинафша ер танламайди. Салқин жойларда, шунингдек, қишда берк жойларда ҳам ўсади.

Спенсер шеърининг учинчи сатрида “Her lovely eyes like Pinks but newly spread” – (Таржимаси: “Унинг ёқимли кўзлари энди очилган чиннигулдек”) деб ёзган. Бундан кўринадики, Спенсер ҳам жаҳон поэтик анъаналари доирасида кўзни гулга ўхшатган. Фақат бунда у қиёсий объект сифатида Шарқ шеърлятидаги каби нарғисни эмас, балки чиннигулни танлаган. Шеърнинг “Her goodly bosom like a Strawberry bed” – (Таржимаси: “Кўкси гўё бўртиб ёйилган қулупнай ниҳоли каби”) сатрида шоир гўзал севгилисининг кўкрагини жўя бўйлаб бўртиб турган қулупнай доналарига ўхшатади. F.Shoberl (1848) “Гуллар тили” (“The Language of Flowers”) китобида қулупнайнинг ёқимли хидини гул ифорига тенглаштириб шундай ёзган: “Perfume with the bud of the sweetest flowers, delights the eye, the taste and the smell”. Яъни уни энг ёқимли гуллардан тайёрланган, мазаси ва хиди билан кўзни қувонтирадиган атир дея таърифлаган.

Таъкидланишича, қулупнай оиласи атиргул оиласига жуда яқин туради. Шунинг учун бундай ширин бўйга қурилган ўхшатиш романтик хиссиётларни уйғотишга ёрдам беради. Спенсер маъшуқаси кўкрагини қулупнай бутаси ва мевасининг шаклига ўхшатаркан, янгича қутилмаган тасвирни ишлата олган. Шеърнинг навбатдаги сатрида аёл сийнасининг учи энди очилган ясмийн гулига қиёсланган: “Her nipples like young blossomed Jessemynes”. – Таржимаси: “Кўкрагининг учи ёш очилган ясмийндек”. Маълумотларга кўра кичик ва нозик, ўта хушбўй бўлган ясмийн гулининг асл ватани Ҳиндистон бўлиб, 1560 йилларда бу мамлакатга келган испанлар томонидан Европага ҳам олиб кетилган. Шу тариқа ясмийн гулининг шухрати кенг ёйилган.

Ж.Инграм ўзининг “Flora Symbolica” (“Флоралар рамзи”) асарида: “The early fragrance of these flowers is described as delicious, one authority stating that even the dews are impregnated with their odour, rendering a morning walk delightful”, яъни бу гулларнинг хиди шунчалик тоғлики, ҳатто тонг шудринглари ҳам унинг бўйи билан тўйилиб, ёқимли тонги сайрга киришади дея таъкидлайди. Бундан англашиладики, келтирилган мисрада шоир Спенсер севгилисининг гўзал кўриниши ўзига тоғли ҳисларни бахш этганлигини таъкидлаш учун кўриниши ва ифори билан машҳур ясмийн гули тимсолига бежиз мурожаат қилмаган.

Such fragrant flowers do give most odorous smell,

But her sweet odour did them all excel.

Таҳлилга тортилаётган шеърнинг сўнги мисраларини ташкил этган ушбу байтда гуллар қанча хушбўй ҳид таратмасин, барибир ёр танасидан келаётган тарофатга тенг келолмаслиги таъкидланмоқда.

Умуман айтганда, шоир ўз севгилисининг тана аъзоларини чиннигул, атиргул, беламур, қулупнай, нилуфар, ясмий сингари жаннат гулларига қиёслар экан, унинг бу гуллардан-да зиёда эканлигини билдиради.

Хулоса қилиб айтганда, Спенсер шеърларида гуллар, мевалар тимсолидан инсон, хусусан, аёлларнинг ташқи гўзаллигини, характер-хусусияти ва ҳиссиётларини бадиий ифодалаш учун фойдаланилган. Ўрни келганда, биргина гул тимсоли орқали инсоннинг турли хусусиятлари тасвир этилган.

Адабиётлар:

1. Osgood, F.S. (1958). Poetry of Flowers. New York: Derby and Jackson. -P.7
2. Fransec S. Osgood. (1858). Poetry of flowers. New York: Derby and Jackson. —P.19
3. Fransec S. Osgood. (1858). Poetry of flowers. New York: Derby and Jackson. —336 p.;
4. William C.J., (1990). Spenser's Amoretti: Analogies of Love. London and Taronta: Associated University Press.—P.281
5. www.genious.com
6. <https://www.britannica.com/plant/gillyflower>

О МЕТОДИЧЕСКИХ ОСНОВАХ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В КЛАССАХ С УЗБЕКСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

Зинин Евгений Олегович, к.ф.н. доцент кафедры русского языкознания НамГУ
email: evgeniyzinin80@gmail.com

***Аннотация:** Данная статья посвящена анализу методических основ преподавания вопросов русского словообразования в средних и старших классах с узбекским языком обучения. Автор предлагает ряд методических рекомендаций и типов упражнений, направленных на формирование словообразовательной компетенции по русскому языку.*

***Ключевые слова:** производное слово, словообразовательное значение, словообразовательная основа, словообразовательное средство, словообразовательный способ.*

TA'LIM O'ZBEK TILIDA OLIV BORILAYOTGAN SINFLARIDA RUS TILI SO'Z YASALISHI O'QITISHNING METODIK ASOSLARI

NamDU rus tilshunosligi kafedrasi dotsenti, f.f.n. Zinin Yevgeniy Olegovich
email: evgeniyzinin80@gmail.com

***Xulosa :** Ushbu maqola o'rta va yuqori sinflarda o'zbek tilida o'qitish bilan ruscha so'z yasalishi masalalarini o'qitishning uslubiy asoslarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Muallif rus tilida so'z yasash vakolatlarini shakllantirishga qaratilgan bir qancha ko'rsatmalar va mashqlar turlarini taklif etadi.*

***Tayanch so'zlar:** hosila so'z, so'z yasovchi ma'no, so'z yasovchi asos, so'z yasovchi vositalar, so'z yasovchi usuli.*

44	Муваффақиятларимиз деб очаси Маматов М. А	251
45	Оила инқирозининг асосий сабаблари ва кўринишлари: муаммо ва ечимлар Рахимова Р.	256
46	Давлат хизматларининг институционал хусусиятлари: ижтимоий- фалсафий таҳлил Сауров Р. Р	260
	10.00.00	
	ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ PHILOLOGICAL SCIENCES	
47	Чарльз Диккенснинг “Оливер Твист” романида етим болалар ҳаётининг реалистик бадиий тасвири Сафарова З.Т	265
48	У.спенсер сонетида шахс хусусиятининг гуллар билан ифодаланиши Жалилова З	270
49	О методических основах преподавания русского словообразования в классах с узбекским языком обучения Зинин Е.О	274
50	Nutqimizda aforizmdan foydalanishning ahamiyati nimada? Akramov I.I	281
51	“Алпомиш” достонида қўлланган баъзи топонимларнинг лингвомаданий хусусиятлари Ашуров Д.А	287
52	Behbudiy publitsistikasining tili va uslubidagi o‘ziga xoslik Masharipov M.M	291
53	Ўзбек тили ва рус тилларида “Яшил” концептининг чоғиштирма тадқиқи Собирова Б.Б	296
54	“Алпомиш” достони лексикасидаги диалектал-этнографик хусусиятлар ҳақида Xaitov X, Xudoyberdiyeva H, Enazarov T.....	300
55	The problems of the medical terminology on english language. Shomurotova B.U	305
56	Жамол Камол достонларининг ғоявий мазмуни ва бадиий қурилиши Назарова Д	308
57	Ingliz, o‘zbek va rus tillarida ecoterminlarning chog‘ishtirma tadqiqida tanlash mezonlari Nigmatullina A. Sh.....	317
58	Особенности юмора в узбекской детской поэзии Кобилова А.А	321
59	Til tejamkorligi masalasining tarixiy rivojlanishining tanqidiy tahlili Saidov X.Sh	327
60	Мультимедиа и академическое письмо Игамова Д.Н.	332